

'כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן...'

'... דאיתא במסכת ברכות ובמסכת נדרים: לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה דמתוך שלא לשמה בא לשמה. ובסוגיא דלעיל אמרינן דלימוד תורת הקדשים הוא כנגד הקרבת הקדשים. וזהו דאתי תנא לאשמעינן דלא תימא דסדר קדשים הוא כמו שארי סדרי תורה דיעסוק אדם אפילו שלא לשמה, הוא הדין סדר קדשים יעסוק אפילו שלא לשמה – משום הכי התחיל דבזבחים הדין שנזבחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה, והלימוד סדר הקדשים הוא נגד הקרבת קדשים, וצריך גם כן לעסוק בסדר קדשים לשמה ולא שלא לשמה, דלא יצא ידי חובתו כמו בקרבנות עצמן.'

(מתוך הקדמת הרב צאן קדשים – הג"ר אברהם חיים שור בעל תורת חיים)

דף ג

'אמר לבלבד כתוב ולא יזהה שארצה אגרש – פסול לגרש בו. דילמא שאני התם דאין ברירה. אלא מהא: הכותב טופסי גיטין צריך שיניח מקום האיש...' – ואם תאמר מאי שנא כותב טופסי גיטין מ'לא יזהה שארצה אגרש' דתליא בשאלת ברירה, והלא בשניהם מחשבתו אינה מבוררת, לשם מי שיוזמן לגרש.

ויש לומר, כשהסופר כותב למי שירצה הבעל – אין זה 'סתמא', שהרי מכוין לאשה אחת שירצה הבעל והרי אנתיק משאר נשים שלא ירצה הבעל, וכיון שעכשיו אין מבורר מה רוצה הבעל – פסול דאין ברירה. משא"כ כאן אינו מסיים כלל לאשה אחת, והוי סתמא. [ויתכן שגם אם יאמר הסופר, אכתוב למי שיוזמן לי אח"כ – הוי כסתמא. רק כשהבעל מצוה לכתוב לאשה אחת שאינה מבוררת אין זה סתמא. ובוה מדוקדקת לשון הוזהב של רש"י בד"ה דאין ברירה. וע"ע בספר אור גדול ט, א בהגהת בן המחבר].

'מקום העדים' – יש גורסים 'הערים' (מהגר"א נבנצל שליט"א).

'חטאת ששחטה לשם עולה – פסולה, שחטה לשם חולין – כשרה, אלמא דמינה מחריב בה דלא מינה לא מחריב בה. ורמינהי, כל הגט שנכתב שלא לשם אשה פסול...' הוה ליה סתמא וסתמא כשרים' – יש לעיין, מה בכך שמחשבה לשם חולין אינה מחרבת, הלא מכל מקום לא נעשתה ההקרבה לשמה? (וע' חדושי הגר"ש).

ויש להוכיח מזה שהפסול של 'שלא לשמה' אינו מפאת העדר 'לשמה' אלא הוא פסול מחשבה, כענין מחשבת פיגול [שעבד ע"מ לאכלו חוץ לזמנו, וכן חוץ למקומו] הפוסלת. כלומר, עצם מחשבת האדם 'שלא לשמה' בשעת עשית הקרבן היא הפוסלת. ולכך, מחשבת חולין אינה בגדר מחשבה הפוסלת, דלאו מינה הוא.

אך יש לדחות ולומר שאין מחשבת 'שלא לשמה' בגדר מחשבה הפוסלת אלא מפקעת היא את ה'לשמה' שבקרבן. וסוף הפסול הוא מצד העדר 'לשמה'. ואולם מחשבת חולין אינה מחשבה כלל לחול בגופו של קרבן, שיש בה כדי להפקיע ממנו את ה'לשמה' המונה בו בסתמא. שזהו ענין 'סתמא' – כלומר, ה'לשמה' קיים וחל בעצמו של הקרבן, ואין צורך במחשבת האדם. ולכן גם אם חשב לשם חולין, נשאר כאן 'סתמא לשמה'.

ואולם יש להוכיח מסוגית פסחים (פ:): שענין פסול 'שלא לשמה' בזבחים אינו מצד עקירת ה'לשמה' מן

הקרבת אל מושם מחשבה הפוסלת (הגרי"ז מבריסק – הל' מעה"ק, ובחדושים שעל הש"ס. ויסוד הדברים ידוע בשם הגר"ח זצ"ל).

נשאו ונתנו בענין זה בארוכה חכמים אחרונים, ויש חולקים על יסוד זה – ע' קובץ שעורים (ח"ב כב. וע"ע בח"א פסחים לח); שו"ת אחיעזר (ח"ג נא, ד); חדושי ר' אריה לייב (מאלין. ח"ב א); קונטרס יונת אלם (לגר"י קרפילוב. עמ' 23); אבן האול; חוון יחוקאל (זבחים א, א); שבט מיהודה (לגרא"י אונטרמן. עמ' תסח); ברכת מרדכי (ח"א ח, ב; ח"ב כא, ב). וע"ע באריכות בספר בית ישי (קיב). ובמובא ביוסף דעת פסחים ס: ומעילה ד:

יש (מהנ"ל) שהקשו מדברי התוס' במנחות שכתבו להוכיח מדין 'לשמו ושלא לשמו' בזבחים לענין ציצית. ולשיטת הגרי"ז צריך באור, הלא דוקא בזבחים יש ענין מחשבה הפוסלת, ומה ראייה לציצית שהפסול שם אינו אלא מצד העדר 'לשמה'. ושמעתי לפרש ממו"ר הגרמ"מ פרבשטיין שליט"א שאף לשיטת הגרי"ז שהפסול הוא מצד עצם המחשבה, רק מחשבה כזאת שהיא עוקרת את הלשמה מצד תכנה וענינה, רק היא פוסלת מעצם הימצאותה, אבל לא המחשבה גרידא שחשב לשם קרבן אחר. וזו ראיית התוס' שמחשבת 'לשמו ושלא לשמו' הרי היא מפקיעה את ה'לשמה'. [ובזה יש לישב דברי התוס' במנחות מז. (ד"ה עד) הנראים לכאורה כסותרים ליסוד הגר"ח].

ובספר אבי עזרי (קמא, פסוה"מ טו, ד; תנינא, ציצית ב, ג) כתב לבאר שאף כי לענין זה שלא עלו לשם חובה גדר הדין הוא משום 'מחשבה הפוסלת', אך לענין פסול הקרבן בחטאת ובפסח גזרת הכתוב היא לפסול משום העדר לשמה (וכתב להוכיח יסוד זה. וכו"כ בשו"ת דובב מישירם ח"ג קלג. וכן כתב בספר בית ישי (קיב), והביא שיש שכתבו בדיוק להפך). ובאר לפי"ז את השוואת התוס' לציצית, שהוכחתם מתייחסת מדין פסח וחטאת.

[לפי חילוק זה נראה לישב קושיית התוס' להלן (ד רע"ב) שבמסכת פסחים (סב): אמרו ד'שלא לשמו' חשיב פסולו בגופו, בניגוד לסוגיא דלהלן – ש"ל רק פסח [וחטאת] דמיירי ביה בפסחים נחשב פסולו בגופו, שהופקע ה'לשמה' מגוף הקרבן. משא"כ בסוגיא דלהלן שבאנו ללמוד שינוי בעלים משינוי קדש, על זה אמרו שגם שינוי קדש אינו פסול בגופו, פירוש בשאר זבחים דכשר ולא עלו לשם חובה, בהם אין חסרון לשמה אלא מחשבה הפוסלת בעלמא, ומצד זה יש להשוות שינוי קדש לשינוי בעלים].

– מדברי רבא שהשוה חטאת לשם חולין לגט שכתבו לשם נכרית [וכן מתירוץ הגמרא] מבוואר שהסברא היא שמחשבה שאינה בת מינה אינה עוקרת כלל את שמו של הקרבן ממנו, והרי זה כסתמא שכשר. ולפי זה גם עלה לחובת הבעלים.

ואולם אב"י (להלן מו.) הסיק שחטאת לשם חולין אמנם כשרה אך לא עלתה לחובתו. ולסברתו אכן נעקר שם הקרבן ממנו במחשבת 'לשם חולין' שלכך אינו מרצה, אלא שדין הוא שאין הקרבן נפסל רק כשעושהו לשם קרבן אחר ולא כשעשהו לשם חולין. [ונראה שהוא הדין כשמחשבתו היתה על דרך השלילה לבד, שלא לשם חטאת, ולא חשב לקרבן אחר – כשר ואינו עולה לחובתו]. ולדעה זו נראה שאין כל קושיא מגט, שהרי באמת חסר כאן 'לשמה', והראיה מכך שאינו מרצה, אלא שדין הוא שמחשבת חולין אינה פוסלת בחטאת.

ונראה דקיימא לן כרבא שהלכה כמותו כנגד אב"י. ורבינא קרא על דבריו 'מילי מעלייתא'. ולפי זה להלכה חטאת לשם חולין – כשר ומרצה (עפ"י חוון איש קמא מב).

א. כיו"ב כתב בשו"ת אחיעזר (ח"ג נב – תשובה לגאון חו"א) עפ"י מה שכתב הרמב"ן (במלחמות ר"ה כח): שבפרקנו מבוואר שחטאת לשם חולין כשר ומרצה. וע"כ מקורו מסוגיתנו שהיא חולקת על המבוואר בדף מז. ונראה שכן יש לדקדק בתוס' (ד"ה לשם גבוה), שכל הזבחים ששחטם לשם חולין – עלו לשם חובה. וע"ע בספר בית ישי (לג) שפרש מחלוקת אב"י ורבא. וע"ע חדושי ר' אריה לייב ח"ב ה; אבי עזרי (קמא. פסוה"מ טו, ד) – דרך אחרת.

ב. לכאורה יש לומר שלפי מסקנת הסוגיא בע"ב, חורנו מן הטעם 'דמינה מחריב...' אלא גזרת הכתוב היא שחולין אינם פוסלים (וכמו שיתבאר בסמוך). ולפי זה אין צורך לעשות מחלוקת בין הסוגיות, אלא אף לסוגיא דידן גז"כ היא שאינו פוסל, ולעולם גם דלא מינה מחריב בה, הלכך אינו עולה לשם חובה. והלא כן מפורש בדברי הרמב"ם – פסוה"מ טו, ד-ה. [ויש מהאחרונים שדייקו מדרמב"ם (בהי"ד) שכל דבריו רק בחטאת, אבל בעולה ושלמים כשר ומרצה. – עפ"י הגר"ז מבריסק. וע' בתוספות רעק"א על המשניות; ברכת מרדכי ח"א ת].

ואכן לפי המסקנא לא קשה מידי מגט. ובוה מיושבת הערת אחרונים על כך ששאלו לעיל מנין שסתמא בגט פסול, והלא מוכח הדבר מכך שכתבו לשם נכרית פסול [ולשם מה הוצרכו לסיפא דמתני' בגטין, והלא כבר ברישא משמע שכתבו לשם נכרית פסול], והרי אינו מינה ומדוע מחריב, ועל כרחק יהוי סתמא וסתמא פסול בגט. אך לפי הנ"ל אתי שפיר, כי אין זו הוכחה מוחלטת, שיש לומר שסתמא כשר ואף דלאו מינה מחריב, ודינו של רב מטעם אחר כאמור. שו"ר בשפ"א שצדד לפרש כן. אך כתב שאין במשמע כל כך מלשון רבא שחור בו במסקנא. ונראה שאף אם רבא לא חזר, סתמא דגמרא שמקשה מר' אליעזר, חזר מן הסברא הראשונה.

'תוכו – ולא תוך תוכו, ואפילו כלי שטף מציל' – מרש"י משמע שטעמו של דין זה הוא משום שהכלי הפנימי לא נטמא ומפני כן הוא חוצץ ומציל על מה שבתוכו. ואולם התוס' חולקים, שהרי גם אם השרץ מונח בכלי הפנימי, אוכלין שבכלי החיצון טהורים, וכן הכלי החיצון עצמו טהור [ודין זה מבואר בתוספתא ובספרא] – הרי שגם כשנטמא הכלי הפנימי, לא נטמא ה'תוך' החיצון. ומבואר שעיקר דין 'תוך תוכו' אינו משום הצלה וחציצה מפני הטומאה, אלא הוא דין של חילוק תוכות, שכל שאינו באותו 'תוך' – טהור (כן באר הדברים בהדושי הגר"ח הלוי הל' כלים פי"ד ד"ה אלא).

[לפי"ז יתכן שדין זה קיים אף בענינים אחרים; דבר המונח בכלי בתוך כלי, אינו נחשב בתוך החיצון. וכן נקט בשו"ת אבני נזר (או"ח תלג, בהגהה), לענין דם קדשים במזרק בתוך מזרק. ובמקום אחר (יו"ד רסו), צדד בדבר, ע"ש. ויש לשמוע מתוך דבריו שגם אם פי הכלי הפנימי נמצא בתוך הכלי החיצון, לא חשיב 'תוכו'. וצ"ב הלא בטומאה חשיב כה"ג 'תוכו']. ושמא יש לישב שיטת רש"י שייסבור כרשב"ם (בתשובה – מובא בסוף ספר ראב"ן. וכן מובא בשמו בתוס' בכורות לח. והקשו שם על דבריו) שאין כלי חרס מטמא מגבו כלל. ועל כן גם כשהטומאה בתוך הפנימי, הלא גב הכלי חוצץ בינה ובין התוך החיצון. אמנם שיטה זו יחידאה היא.

(ע"ב) 'דבי אליעזר קל וחומר קאמר. אי הכי (התם) [הכא] נמי לימא ק"ו, קדשים מחללין קדשים חולין לא כל שכן?' – לכאורה קושיא זו קשה אף לחכמים, שהרי רק שם חלקו על ר"א משום

שפרכו את הקל-וחומר, אבל כאן שאין פירכא, יסברו גם הם שחולין יפסלו קדשים מק"ו?
ויש לומר שלחכמים סברת 'לאו מינה לא מחריב' מבטלת ופורכת את הק"ו. ורק לרבי אליעזר שלמד מה'קל וחומר' אף כנגד סברא זו, קשה גם כאן נאמר ק"ו (עפ"י יד דוד).

ואכן פירכת חכמים לק"ו שאמר ר' אליעזר היא (לפרש"י) שחציצה בכלים אינה מועילה שהיא בגדר 'לאו מינה', שלא כחציצה באהלין, כי כך נחלקים האוהלים והרי זה 'מינה'. והיא היא סברת 'דלאו מינה לא מחריב'.

'ורבנן, הנך לא צריכי קרא' – הלכך בא הכתוב ללמד שמחיצה אינה חוצצת בתנור, שהרי האוכלין עדיין ב'תוכו' ואין למעט אלא כלי בתוך כלי – 'תוך תוכו'.

ואף על פי שאמרו לעיל שחכמים פרכו את ה'קל וחומר' שאמר ר' אליעזר, ואם כן שוב אין צורך בלימוד מן הכתוב לטהר אוכלין שמעבר למחיצה, אמרו כאן לרווחא דמלתא; גם אם נקבל את הנחת ר' אליעזר שאמר 'קל וחומר', יש לדרוש מן הכתוב (עפ"י שיטה מקובצת – מתוס' טו, ע"ש).

יש מקום לומר שלפי המסקנא אכן נדחתה סברת 'דלאו מינה לא מחריב בה' בין לר' אליעזר בין לחכמים. ואף לדעת חכמים לולא דרשת הכתוב היתה חציצה מועילה לטהר, הגם שאינה בת מינה.

וכשאמרו 'אלא טעמא דרב...' – חזרו לגמרי מן ההנחה הראשונה שהניח רבא, בין לר' אליעזר בין לחכמים. וכן יש לדייק מרש"י לעיל (בע"א, ד"ה לשם) 'קס"ד...' – אבל למסקנא אין זה הטעם כלל. וכן נראה כוונת רבנו יהודה בן הרא"ש בשו"ת 'זכרון יהודה' (סו"ס"י עא. ונראה שצריך להגיה שם 'לפי המסקנא' במקום 'לפי המשנה'). וצ"ע בתשובת הרשב"א ח"ג סו"ס"י רפב.

– יש לעיין מדוע אכלין שגבלם בטיט טמאים ואין צריך קרא, והלא הטיט חוצץ בינם ובין דופני הכלי. [וכן קשה מדוע צריך קרא לכלי שטף שמציל].

ואין לומר היות ודי באויר הכלי להיטמא, לא אכפת לנו בחציצה – שיש להוכיח מכמה מקומות שאף ב'אויר' יש דין חציצה, ולאו דוקא במגע [ע' ביומא נח. לענין חציצה קבלת הדם במזרק שהניח בו סיב, והלא אויר כלי מקדש אף ללא מגע (ע' להלן כה:). וכן יש לשמוע מדברי הרמב"ן בהל' בכורות לענין פטר רחם].

ויש לומר ממה שכתוב כל אשר יפל אל תוכו – ואפילו מלא חרדל, אם כן משמע אפילו גרגירים פנימיים בתוך גרגירים אחרים נטמאים, ואין החיצוניים חוצצים בין דופני הכלי לפנימיים (עפ"י אבני נזר יו"ד רסו, ד).

רב חביבא רמי שינוי בעלים אתוך תוכו ומשני; ומי אמר רב חטאת ששחטה על מי שמחויב...
ומשני, ארבעה תוכו כתיבי... – כאן אין לתרץ כדלעיל; 'עשו חולין אצל קדשים כמחיצה אצל תנור' – שהרי לא היתה כוונתו לחולין אלא לאדם שמחויב עולה, והרי זה דומה לכלי שטף בתוך כלי חרס ששניהם דומים במדת מה (עפ"י תוס' לעיל בד"ה ורמינהו).

לכאורה היה נראה שגם אם נתכוין לאדם שאינו חייב בשום קרבן, אין זה דומה לשחט קדשים לשם חולין, שהרי השינוי הוא בבעלים ואין חילוק מהותי בין האישים עצמם, שאינם חלוקים אלא בחיובם, שלא כבשינוי קודש שחשב לשם חולין. ודומה יותר לכלי שטף בתוך כלי חרס ששניהם מיני כלים, ולא כמחיצה בתוך כלי.

ונראה שהתוס' לא כתבו כן כי סברתם שפסול 'שינוי בעלים' אין ענינו משום עצם מחשבת שינוי הבעלים גרידא, אלא הפסול נובע משום שינוי במחשבת כפרת הקרבן, שכפרה של אדם אחר נחשבת כפרה אחרת. ולכך אם כיוון לאדם שכלל אינו מחויב בקרבן, הרי זה דומה לחולין וקדשים, שאין זה נחשב שהיה שינוי בכפרה. רק משום שהאדם האחר גם כן חייב עולה, הרי זה קצת כמינו.

דף ד

מה לשינוי קודש שכן פסולו בגופו' – בגדר 'פסולו בגופו' בשינוי קודש – ע' רש"י ותוס' ושטמ"ק מנחות מה:
 ובחדושי מרן רי"ז הלוי הל' פסולי המוקדשין (דף מז בדפי הספר); פאת ים (לרמ"י וינשטוק, סט, ב). וע' במש"כ לעיל ג.

'... וישנו בארבע עבודות' – אבל שינוי בעלים אינו אלא במחשבת זריקה לשם מי שאינו בעליו, כמו שפרש"י ותוס' (עפ"י הגמרא להלן י. ועוד) שאין שייך פסול זה אלא לענין כפרת הקרבן, והכפרה נעשית בזריקה, הלכך אם לא חשב על הזריקה שתעשה לשם אחר – לא פסל. ולא רק שהקרבן כשר אלא גם